

Citation:

Paez, Roger. *Presó i Projecte: Centre Penitenciari Mas d'Enric, AiB arquitectes + Estudi PSP Arquitectura*. New York : Actar, 2014. Imprès. ISBN 978-1-940291-37-6.

Title:

Presó i Projecte: Centre Penitenciari Mas d'Enric, AiB arquitectes + Estudi PSP Arquitectura.

Author/s:

Roger Paez i Blanch

Date:

2014

Language/s:

Català

Format:

Book

Publisher/Organizer:

Actar Publishers

Copyright:

All rights reserved

9 781940 291376

La presó és una institució incòmoda, i la seva realització arquitectònica és sovint objecte de submissió a criteris tecnocràtics. Mas d'Enric és un nou centre penitenciari que capgira preconcepcions i aposta per l'arquitectura com a mitjà per repensar críticament la presó contemporània.

Amb contribucions de Keller Easterling, Adrià Carbonell, Lluís Ortega, Juan Azulay, Juan Elvira, Ed Keller, Ramon Faura, Camí, Eòghann MacColl, Angela Kay Bunning, Gruff Rhys, Jordi Bernadó.

PRESÓ I PROJECTE

ROGER PAEZ

ROGER PAEZ

PRESÓ i PROJECTE

Centre Penitenciari Mas d'Enric
AiB arquitectes + Estudi PSP Arquitectura

ROGER PAEZ

PRESÓ i PROJECTE

Centre Penitenciari Mas d'Enric
AiB arquitectes + Estudi PSP Arquitectura

AiB
ARQUITECTES

▪ ESTUDI P S P ARQUITECTURA ▪

 Generalitat de Catalunya
Departament
de Justícia

 COMSA
EMTE

- 12— Centre Penitenciari Mas d'Enric
- 20— Hi ha llocs on encara hi van lleons. Roger Paez

CONCEPTE

- 38— **Visualització**
Confinats. Keller Easterling
- 44— **Genealogia**
El mur, la reixa, el buit. Adrià Carbonell
- 52— **Disciplina i llibertat**
Mas d'Enric, paisatge i autoconsciència. Lluís Ortega
- 64— **Totalitat**
El pelatge del jaguar. Juan Azulay
- 74— **Vibració**
Arquitectura i potencial d'efecte. Juan Elvira
- 84— **El defora**
Complint la condemna. Ed Keller
- 94— **Topologia/Tipologia**
Treure el cap. Ramon Faura

PROJECTE

- 112— Característiques generals del projecte
- 126— Façanes
- 132— Cobertes
- 144— Programa
- 146— Àrea Externa
- 152— Àrea Intermèdia
- 160— Mòduls Residencials
- 174— Equipament cultural i esportiu
- 184— DERT, Infermeria, Cuina-Bugaderia-Magatzem, Tallers Productius
- 192— Passeig interior

FICCIONS

- 210— Escorça. Camí
- 214— Tancant el cercle. Eoghann MacColl
- 220— Correspondence. Angela Kay Bunning
- 222— Breaking and Entry. Gruff Rhys amb Roger Paez i Blanch
- 228— Una Presó Nòmada. A i B arquitectes
- 234— Hic Sunt Leones. Jordi Bernadó i 15-L. Films

- 242— Biografies

De fet, aquest món no és només un món—ara. Així com aquesta ciutat és, de fet, capes de ciutats. Darrera dels molts gruixos de dolor, intenta connectar amb la única voluntat de plaer que circula fins i tot en la violència dels carrers i dels llits, de les presons i dels palaus d'òpera.

Susan Sontag

Centre Penitenciari Mas d'Enric

A i B arquitectes + Estudi PSP Arquitectura

I.

La presó és una institució incòmoda, i la seva realització arquitectònica és sovint objecte de submissió a criteris tecnocràtics. Aquest servilisme expulsa la presó del domini sociocultural al qual pertany, fent-la invisible al discurs públic. La invisibilitat del fet penitenciari posa de manifest una contradicció subjacent i no resolta dins de les societats contemporànies que volem explorar arquitectònicament.

La presó ha de respondre alhora a les demandes de custòdia (disciplina) i reinserció (llibertat). En aquest marc complex, l'arquitectura, amb la seva capacitat d'articular sintèticament problemes aparentment contradictoris, esdevé un agent actiu en la resolució de la paradoxa penitenciària contemporània.

A través de l'experiència del CP de Mas d'Enric reivindicuem la presó com a objecte de projecte crític, i reclamem per a l'arquitectura el paper de multiplicar possibilitats enlloc de limitar-les.

II.

Dins de demandes programàtiques molt estrictes, la construcció d'un entorn apropiable i no opressiu, la introducció dels màxims vectors d'exterioritat, i la centralitat de l'espai buit i lliure són les decisions que relliguen el món utilitari amb el conceptual.

Tres aspectes clau han acompanyat tot el procés de projecte i s'han convertit en horitzons conceptuals que articulen la proposta:

- Totalitat: Afrontar el problema de projectar un entorn total.
- Vibració: Aconseguir riquesa espacial i perceptiva.
- Obertura: Celebrar la obertura en un espai tancat.

III.

Les estratègies arquitectòniques més rellevants del CP Mas d'Enric han estat d'ordre tipològic i topològic.

Tipològicament s'ha apostat per la superació del sistema pavellonari característic de la presó moderna a través d'una revisió del mat-building: la presó es resol com un edifici extensiu en planta i de poca alçada, la contigüitat elimina espais residuals entre edificis, i s'estableix una sistemàtica interna que permet flexibilitat organitzativa i generar els propis espais exteriors a través de patis a diverses escales.

Topològicament s'ha apostat per una adaptació topogràfica que permet suavitzar l'emplaçament i produir riquesa espacial alhora que s'evita l'aparició de cap tipus de tanca a l'interior. Les vistes llunyanes a les muntanyes es fan possibles gràcies a l'articulació del pla del terra, i les vistes properes al bosc milloren les condicions de cel·les i patis.

La continuïtat de la coberta treballa tant a nivell tipològic com topològic, cohesionant morfològicament l'edifici i establint relacions creuades amb la gran escala del paisatge. El tancament necessari per programa no es monumentalitza –al contrari, l'arquitectura de la presó accepta el potser impossible repte de convertir-se, genuïnament, en una llar.

Biografies

Paula Arroyo

Arquitecta per la ETSAM. Porta 25 anys fent fotografies des de la seva formació inicial amb Àngel Baltanás. A partir de 2006, combina la professió d'arquitecta amb la de fotògrafa. Al 2009, va fundar OjOvivoFoto, una plataforma professional pel desenvolupament i publicació de reportatges fotogràfics espacials. Aquest mateix any va rebre el premi Fotografia de Arquitectura Fudaments del COAM. La seva obra, tant reportatges com investigació personal, ha estat inclòs en nombroses publicacions. http://ojovivofoto.blogspot.com.es

Juan Azulay

Director de pel·lícules, artista de nous mitjans i projectista. Com a director i artista és conegut per la seva col·laboració amb la figura llegendària del No Wave, Lydia Lunch, i per la seva feina juntament amb el cinematògraf guanyador d'un Oscar, Guillermo Navarro. Els seus dissenys i les seves pel·lícules han estat guardonats amb premis notables i la seva obra s'ha exposat en exposicions prestigioses, com “Ville Fertile” (2011) al Cité de l'Architecture et Patrimoine de París, i a la col·lecció permanent del MAK de Viena. L'obra d'Azulay és produïda en un estudi anomenat MTTR MGMT, on ell és director creatiu. És professor de projectes a nivell de postgrau, post-professional, i grau a SCI-Arc, on també ensenya Estudis Visuals. Ha estat també professor al GSAPP de Columbia University, la Universitat de Miami i l'ETSAV de Barcelona. Va rebre un B.A. de SCI-Arc i un M.S. en Advanced Architectural Design de Columbia University. www.ma77er.com

Jordi Bernadó

Fotògraf. Les seves fotografies formen part d'importants col·leccions d'art públiques i privades com a la Fundació La Caixa, Fundación Telefónica, Bibliothèque Nationale de France, Deutsche Bank Collection, Artium, MUSAC, Fundació Vila Casas i Banc Sabadell entre altres. Les seves obres han estat exposades en exposicions individuals i col·lectives, en espais com l'Artist Space de New York, la galeria VU' de París, la Galeria Senda a Barcelona, el Filter Space a Hamburg, el Fotografie Forum International a Frankfurt i el MAXXI a Roma. Ha publicat més de 20 llibres, entre els quals destaquen *Good News* always read the fine print, Very very bad news* (guanyador del premi al millor llibre de fotografia a Photoespaña 02 i del premi al millor llibre d'art del Ministerio de Cultura al 2002), *True Loving and Other Tales, Welcome to Spain i Europa*, tots ells publicats per Actar. www.jordibernado.com

Angela Kay Bunning

Traductora i investigadora en Literatura Comparada, B.A. en Literatura Comparada de Columbia University i la Universitat de Barcelona. M.A. en Literatura Comparada i Traducció Literària de la Universitat Pompeu Fabra. Actualment està fent

recerca per a una tesi doctoral en Literatura i Arquitectura. Durant més de deu anys ha treballat com a traductora a Barcelona, tractant amb una gran varietat de textos tant especialitzats com acadèmics, en matèria des de l'arquitectura fins a la crítica literària. www.angelakaybunning.com

Camí

Escultor. Forma part del grup d'escultors promocionats des de París per Gérard Xuriguera, historiador, crític d'art i comissari internacional d'escultura pública. Ha mostrat la seva obra en una trentena d'exposicions individuals i més d'un centenar de col·lectives. Té escultures públiques a Catalunya, Portugal, Equador, Corea del Sud, Líban, Taiwan i Puerto Rico. Ha col·laborat amb interioristes, dissenyadors, arquitectes i poetes. Ha estat 33 anys professor d' Escultura de l' Escola Massana. Coautor de dos llibres sobre escultura, *La Talla Escultura en Madera i Escultura en Piedra* (Ed. Parramón). És co-fundador i director del tallerBDN de Badalona, Centre de Creació, Producció i Difusió d'Escultura, que té el suport de la Generalitat de Catalunya. http://camiescultur.com/

Adrià Carbonell

Arquitecte per la ETSALS, Màster en Architecture and Urban Culture per la UPC. Des del 2008, ha combinat la pràctica professional de l'arquitectura i el disseny urbà, amb treballs de recerca i docència. Ha estat premiat amb el premi AJAC per a joves arquitectes en la categoria de teoria i crítica en tres ocasions. Entre els anys 2011 i 2013 va viure al Golf Pèrsic, on va ser professor visitant a la American University of Sharjah. Actualment viu a Suècia, on és professor a l'Escola d'arquitectura de la Universitat d'Umeå (UMA). www.collectivaa.com

Keller Easterling

Arquitecta, escriptora, i professora. B.A. i M.Arch de Princeton University. Ha estat professora de projectes i història de l'arquitectura a Parsons, The New School for Design, Pratt Institute, i Columbia University. Actualment és professora d'arquitectura a Yale University. Treballa sobre urbanisme, arquitectura, i la organització en relació amb el fenomen habitualment definit com a globalització. Entre altres, ha escrit els llibres: *Enduring Innocence: Global Architecture and its Political Masquerades* (MIT, 2005), *Organization Space: Landscapes, Highways and Houses in America* (MIT, 1999), i *Extrastatecraft: the Powers of Infrastructure Space*, de pròxima publicació (Verso, 2014). www.panix.com/~keller/

Juan Elvira

Arquitecte i M.S. de Columbia University. Professor associat de projectes a l'ETSAM i professor convidat a escoles nacionals i internacionals. El seus projectes s'han exposat a Freshmadrid

i a l'11a Mostra Internazionale de Architettura a Venècia, entre altres. Finalista pel premi nacional d'arquitectura noruec, Staten Byggeskikkpris, el 2012. En paral·lel a la seva carrera acadèmica i professional, participa en tasques de crítica i edició, que va iniciar com a editor de la revista Oeste, i que va continuar amb la publicació de nombrosos assajos en llibres i revistes especialitzats. www.muradoelvira.com

Ramon Faura

Músic i Doctor Arquitecte amb la tesi *Arquitectura palimpsest (Versalles l'any 1701)*. Professor ajudant a l'escola d'Arquitectura de la Universitat Rovira i Virgili, on imparteix Història de l'Art i l'arquitectura; dóna classes de teoria a l'escola ELISAVA. També n'ha impartit a l'ETSAB. Entre 2003 i 2006 fou redactor en cap de *Quaderns d'Arquitectura i urbanisme* sota la direcció de Lluís Ortega. Va co-comissariar, amb Santi Ibarra i Antonio Pizza, l'exposició *Arquitectures sense lloc* (2009) al Centre d'Arts Santa Mònica (Krtu, FAD i CoAC). Dóna conferències i escriu articles. També fa concerts i enregistra discs. El 2010 va publicar *L'escapçament del cos místic (Lluís XIV vestit de rei)*.

José Hevia

Llicenciat en Belles Arts (UB), ha cursat la diplomatura de Fotografia General a l'Institut d'estudis fotogràfics de Catalunya (IEFC). Al 2003 es va establir com a fotògraf especialitzat en arquitectura i paisatge. Va formar part de l'equip editorial de *Quaderns d'Arquitectura i Urbanisme* 2003-2006. He realitzat les monografies *2G n°33 J.A.Coderch 10+1 casas* (GG, 2005), *2G n° 56 Àbalos+Sentkiewicz* (GG, 2010), *Guia d'arquitectura moderna de Catalunya* (COAC, 2007), ARQUIA TEMAS-28 *Alejandro de la Sota* (2009), *Edificio Collage/Rahola Vidal architectos* (Actar, 2011). www.josehevia.es

Ed Keller

Director del Center for Transformative Media a The New School, i professor associat de Parsons The New School for Design. Projectista, professor, escriptor, músic i artista multimèdia. Abans d'unir-se a Parsons, va ser professor a Columbia University GSAPP (1998-2010) i SCIArc (2004-09). Amb Carla Leitão va co-fundar AUM Studio, un estudi d'arquitectura i nous mitjans que ha produït projectes residencials, concursos, i instal·lacions de nous mitjans a Europa i els EUA. El seu treball i els seus textos han estat àmpliament publicats en llocs com *Punctum, Praxis, ANY, AD, Arquine, Leonardo Electronic Almanac, Architecture, Precís, Wired, Metropolis, Assemblage, Ottagono, and Progressive Architecture*. Ha parlat sobre arquitectura, cinema, tecnologia i ecologia a nivell internacional. Actualment imparteix seminaris d'investigació a Parsons, entre els quals Post-Planetary Design i The Radical Future of Guitar, una col·laboració SP14 amb Ola Strandberg. Ed ha estat un àvid escalador durant més de 30 anys.

Eoghann MacColl

Artista visual. La seva obra s'ha exposat àmpliament a Escòcia i més enllà. Ha rebut premis reconeguts com l'Alastair

Salvesen Travel Scholarship i ha rebut el suport de Creative Scotland a través d'oportunitats com el programa de residència Neach-Ealain Léirsinneach a Sabhal mòr, a l'illa de Skye. També té una extensa experiència en projectes d'art innovadors en el sector de l'educació, tant en anglès com en gaèlic, a través dels beneficis col·laboratius del “Curriculum for Excellence” per a joves a escoles i universitats. Actualment és professor d'art per a interns a la presó de Low Moss a través de New College Lanarkshire. www.dealbhadair.com

Lluís Ortega

Arquitecte per la UPC, Llicenciat en Filosofia per la UB, M.S. en Advanced Architectural Design per Columbia University i Doctor Arquitecte amb la tesi *Digitalization Takes Command*. Actualment és professor adjunt a la University of Illinois at Chicago i professor convidat a la Universidad Torcuato di Tella a Buenos Aires. Ha estat professor a la Universitat Politècnica de Catalunya, la Universitat d'Alacant, Harvard University i l'Akademie der Bildenden Kunste a Viena. Va co-fundar F451arquitectura l'any 2000. Ha estat editor de diverses publicacions especialitzades i responsable de la direcció de *Quaderns d'arquitectura i urbanisme* (2003-2005) i la edició de *Platform GSD* (Actar, 2008). Ha publicat la compilació *La digitalización toma el mando* (Gustavo Gili, 2011). Actualment està treballant en la redacció de l'*Atlas of Suprurural Architecture*, amb Ciro Najle, un projecte premiat que ha rebut una beca de la Graham Foundation. www.f451arquitectura.com

Roger Paez i Blanch

Arquitecte (ETSAB), M.S. en Advanced Architectural Design de Columbia University, on va rebre el premi GSAPP Honor Award for Excellence in Design (2000). Actualment és doctorand a l'UPC. Després d'un període d'experiència professional als estudis d'Alison i Peter Smithson i d'Enric Miralles, va co-fundar AiB, un estudi d'arquitectura amb seu a Barcelona. Conjuga la professió d'arquitecte amb activitats culturals i acadèmiques. Va ser membre del comitè editorial de *Quaderns d'arquitectura i urbanisme*, guardonat amb el premi Jean Tschumi (2005). És professor de projectes arquitectònics a ETSALS (URL) des del 2000, i a ELISAVA des de 2006. Durant els últims deu anys ha estat professor convidat, conferenciant, o jurat a universitats internacionals com Columbia University, Cornell University, Harvard University, University of Southern California i Sci-ARC als Estats Units, i a ETSAB, ETSAV, BAC i laaC a Barcelona. www.aib.cat

Gruff Rhys

Des de 1986, com a compositor i músic, ha publicat més de 20 discos en gal·lès i anglès, com a artista en solitari i com a membre dels grups *Super Furry Animals*, *Neon Neon*, i *Ffo Coffi Pawb*. Ha actuat en concerts reals i imaginaris en tots el continents habitats de la Terra, i potser més enllà. Les seves aventures l'han conduït a d'altres experiments amb pel·lícules, teatre i les arts visuals. www.gruffrhys.com

Centre Penitenciari Mas d'Enric

Paratge Mas d'Enric,
43764 El Catllar, Tarragonès, Catalunya

Promotor

Generalitat de Catalunya
Departament de Justícia

Subdirecció de Patrimoni, Obres i Serveis

Lluís Dalmau, Rafa Lopez, Sònia Ayala, Albert Zamora, David Pagerols, Núria Perelló, Raul Gomez

Àrea d'equipaments i Àrea d'informació i seguretat de la Direcció General de Serveis Penitenciaris

Pedro Dominguez, Faustino Agudo, Luis Moreno, Fran Navarro, Manel Roca, Manel Santander

Infraestructures de la Generalitat de Catalunya

infraestructures.cat

Projecte: Francesc Montaner, Anna Valls

Obra: David Piera, Maria Carme González

Superficiali

Superficialiària CP Mas d'Enric: Santiago Arderiu

Constructora

UTE C.P El Catllar COMSA-EMTE

Comitè de gerència: Rosa Maria Pérez,

Eduard Murillo, Daniel Davicino, Manuel Barcina

Gerència UTE: Manuel Barcina

Cap d'obra principal: Luis Miras

Caps d'obra de zona: Germán Gomà,

Justo Conejo, Julio Fernández

Caps oficina tècnica: Isaac Muley,

Victòria Martí, Pere Soler

Responsable d'instal·lacions: Manuel Heredia

Responsable de seguretat: Francisco Ruiz

Caps d'administració: Juan Sariol, Jesús Anglès

Superfície

74.130 m² edificació + 130.163 m² urbanització

Pressupost

113.830.553 €

Projecte

Desembre 2005-Juny 2008

Obra

Desembre 2009-Abril 2012

Arquitectes directors

(projecte i obra)

Roger Paez i Blanch

(A i B estudi d'arquitectes SLP)

Joan Maria Pascual i Cañellas

(Estudi PSP Arquitectura SCP)

Arquitectes col·laboradors

A i B: Iñigo Solano, David Baró, Nicolás Aparicio, Marta Mulà, Luís Arredondo, Jordi Brunés, Gerard Cuartero-Betriu, Eduard Dalmau, Gerard Garcia, Estibaliz Guitérrez, Jordi Pascual, Arne Schultz-Gambard, Enric Verdú, Sandra Vergara, Cristian Vivas.

PSP: Ferran de los Santos, Josep Pérez, Ramon Torrents, Jordi Morató, Enric Palou, Rafel Montsonís, Fernando Morales, Coral Pallarés, Gemma Mercader

Aparelladors (amd+ppt, CQ i DEO)

TRAM-J. Hierro Associats: Josep Hierro, Jordi Noguera, Xavier Solà, Toni González, Carlos Zornoza, Natàlia Sanjosé

PSP: Josep Lluís Pascual, Margarita Daví

Seguretat i Salut

Valeri Consultors Associats

Martí-Avilés: Jordi Avilés

Estructures

BOMA: Robert Brufau, Nacho Costales

Instal·lacions

JG Ingenieros: Lluís de la Torre, Jesús Valle

Instal·lacions de seguretat

Helios Grup: Salvador Tarragó

Urbanització i Obra Civil

BCN: Joan Antoni Paez, Joan Rovira

EGI: Carles Noguera, Vicent Ballester

Auding-Intraesa: Josep Secanell

Agraïments

A Joan Maria Pascual, a tota la gent d' A i B estudi d'arquitectes SLP, d'Estudi PSP Arquitectura SCP i a totes les persones que han participat en el procés de projecte i obra per la seva dedicació, il·lusió i compromís.

Als col·laboradors per les seves aportacions, textos, obres d'art i fotografies, sense els quals no s'hagués pogut dur a terme aquest llibre.

Pels seus comentaris concrets i encoratjament general respecte aquest llibre, a Carles Muro, Enrique Walker, Iñaki Ábalos i Bernard Tschumi.

A totes aquelles persones que han fet possible aquesta edició, Ricardo Devesa, Núria Saban, Angela Kay Bunning, Albert Ferré, i particularment Ramon Prat d'Actar Publishers.

Un agraïment especial al Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya, Infraestructures de la Generalitat de Catalunya, Superficialiària Mas d'Enric, UTE C.P. El Catllar Comsa-Emte i Manuel Barcina.

Publicat per
Actar Publishers
New York, 2014

Autor
Roger Paez i Blanch

Editor
Ricardo Devesa

Contribucions
Keller Easterling
Adrià Carbonell
Lluís Ortega
Juan Azulay
Juan Elvira
Ed Keller
Ramon Faura
Camí
Èoghann MacColl
Angela Kay Bunning
Gruff Rhys
Jordi Bernadó

Disseny gràfic
Núria Saban

Impressió
Grafos S.A.

Traducció i correcció
Angela Kay Bunning

Col·laboració en la traducció
la correccional

Imatges
Jordi Bernadó i 15-L. Films: 234-241
Institut Cartogràfic de Catalunya: 113, 116
David Baró + Marta Mulà: 167
OjOvivoFoto: 8, 18-19, 39, 45, 53, 65, 75, 85, 95
Roger Paez i Blanch: 226-227
Sònia Pardo i Polo: 210-213
UTE Comsa Emte: 4-5, 10-11, 13, 116
Totes les altres fotografies: José Hevia

Dibuixos
AiB: 228-231
Roger Paez i Blanch: 35, 58, 60, 91-93
Caterina Paez i Bunning: 23
Lluc Paez i Bunning: 27, 29
Gruff Rhys+Roger Paez i Blanch: 224-225
Benjamin Rice+Juan Azulay: 72-73
Èoghann MacColl: 109, 206-207
Tots els altres dibuixos: AiB+PSP

Fonts
p 42: Brennan/Linsley/AP, 2006
p 89: <http://www.museumofcinema.com/museum-of-cinema-the-passenger-1975-exhibit/>

Distribució

ActarD
New York
www.actar-d.com

151 Grand Street, 5th floor
New York, NY 10013, USA
T +1 212 966 2207
F +1 212 966 2214
salesnewyork@actar.com

© de l'edició, Actar Publishers
i Roger Paez i Blanch, 2014
© del projecte Mas d'Enric, AiB + PSP
© dels textos, els seus autors
© de les imatges, els seus autors
© de les obres d'art, els seus autors

Tots els drets reservats. Cap part d'aquesta publicació no pot ser reproduïda, emmagatzemada o transmesa de cap manera ni per cap mitjà sense l'autorització prèvia de l'editor.

ISBN
978-1-940291-37-6

Un número CIP d'aquest llibre esta disponible a la Biblioteca del Congrés, Washington, EUA.

Actar Publishers ha posat tot el seu esforç en contactar amb aquelles persones que poseeixen drets d'autor d'imatges publicades en aquest llibre. En alguns casos no ha estat possible la seva localització, per tant suggerim als seus autors que contactin amb la editorial.

AiB
ARQUITECTES

▪ ESTUDI P S P ARQUITECTURA ▪

Generalitat de Catalunya
Departament
de Justícia

